

Grzegorz Grzybek*

ETYCZNY I WYCHOWAWCZY WYMIAR PRAWA DO SATYSFAKCJI SEKSUALNEJ

Streszczenie

Literatura dotycząca problemu prawa do przyjemności seksualnej, czy też samej seksualności, nacechowana jest ukierunkowanym podejściem, które, z jednej strony, ma charakter opresyjny, z drugiej, afirmacyjny. **Cel:** Celem artykułu jest wskazanie na podstawie refleksji etycznej, w tym odniesienia do praw człowieka, na zasady, które mogłyby mieć uniwersalny (niezależny) wymiar dla wychowawczego podejścia prawa do satysfakcji seksualnej. **Teza:** Niezależny wymiar wychowawczego podejścia prawa do satysfakcji seksualnej mogą dostarczyć elementy dotyczące sfery seksualnej teorii „etyki rozwoju”, takie jak: etyczny erotyzm, estetyka seksualności, samowychowanie erotyczne. **Metoda:** Dla zobrazowania rzeczywistości społecznej i wychowawczej została wykorzystana teoria „etyki rozwoju”, posługująca się między innymi metodą normatywno-konstrukcyjną. **Wnioski:** Założenia zawarte w idei etycznego erotyzmu, estetyki seksualności i samowychowania erotycznego dają podstawy do niezależnego kształtowania samowychowania prawa do satysfakcji seksualnej. **Implikacje dla teorii i praktyki:** Idea samowychowania erotycznego w dużym stopniu redukuje napięcie między odmiennymi koncepcjami wychowania seksualnego i edukacji seksualnej. **Oryginalność i wartość:** Oryginalność i wartość tekstu opiera się na zastosowaniu idei etycznego erotyzmu, estetyki seksualności i samowychowania erotycznego do wskazania zasad dla praktyki wychowawczej wobec prawa satysfakcji seksualnej.

Słowa kluczowe: prawo do satysfakcji seksualnej, etyczny erotyzm, samowychowanie erotyczne

Wstęp

Zadaniem niniejszej refleksji jest wskazanie na prawo do satysfakcji seksualnej, biorąc pod uwagę uzasadnienie etyczne oraz to, jakie z tego wynikają implikacje wychowawcze. Warto przytoczyć sformułowania prawa w tym zakresie. W dokumencie Światowej Organizacji Zdrowia z 1999 roku, tj. *Powszechnej Deklaracji Praw Seksualnych*, w artykule

---

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: ggrzybek@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0002-8919-2429.

piątym wskazującym na prawo do przyjemności seksualnej można przeczytać: „Przyjemność seksualna, włączając w to zachowania autoerotyczne, jest źródłem fizycznego, psychologicznego, intelektualnego i duchowego zdrowia”¹. Natomiast w preambule *Deklaracji Praw Seksualnych Człowieka* z 2014 roku wizja seksualności i uprawnień jednostki zostały ujęte w następujący sposób: „Seksualność jest kluczowym aspektem życia człowieka przez całą długość jego trwania, a w jej skład wchodzi płeć, role i tożsamości płciowe i genderowe (związane z płcią społeczno-kulturową), orientacja seksualna, erotyzm, przyjemność, intymność oraz reprodukcja. Seksualność jest odczuwana i wyrażana w postaci myśli, fantazji, pragnień, przekonań, postaw, wartości, zachowań, praktyk, ról oraz relacji i związków. Seksualność może obejmować wszystkie z powyższych, jednak nie wszystkie jej wymiary muszą być odczuwane lub wyrażane. Seksualność człowieka pozostaje pod wpływem złożonego działania czynników biologicznych, psychologicznych, społecznych, ekonomicznych, politycznych, kulturowych, prawnych, historycznych, religijnych oraz duchowych [...]. Seksualność stanowi źródło przyjemności i dobrostanu, jak też przyczynia się do osiągnięcia ogólnego spełnienia i satysfakcji”². Powyższe sformułowania i ideę należy teraz przeanalizować od strony etycznej i wychowawczej.

Satysfakcja seksualna: między opresyjnym a afirmacyjnym podejściem – analiza etyczna

Nietrudno zauważyć, że nie ma jednej wykładni etycznej dotyczącej praw seksualnych, w tym prawa do przyjemności. Najogólniej można przyjąć, że podejście do sfery seksualnej może mieć charakter opresyjny lub afirmacyjny. Z tym podejściem wiążą się oczywiście różne tradycje refleksji etycznej, moralizowania z punktu widzenia wizji człowieczeństwa ujętego w religiach, czy też koncepcji emancypacyjnych. Wydaje się, że sposób uzasadniania musi być oparty na prawie do wolności oraz prawie do szczęścia. Tutaj także zderzają się różne koncepcje prawa do wolności czy też sposobów przeżywania szczęścia i jego wizji. Niemniej jednak ta sfera poddawana jest silnej moralizacji.

Peter Singer zwraca uwagę, że wybory dotyczące sfery seksualnej nie różnią się bardziej od decyzji związanych z prowadzeniem pojazdu, a jednak te drugie nie są obarczone takim moralizowaniem³. Być może

¹ *Powszechna Deklaracja Praw Seksualnych (1999)* [w:] *Seksuologia*, red. M. Lew-Starowicz, Z. Lew-Starowicz, V. Skrzypulec-Plinta, Warszawa 2017, s. 25.

² *Deklaracja Praw Seksualnych Człowieka (2014)* [w:] *Seksuologia...*, s. 26.

³ P. Singer, *Etyka praktyczna*, Warszawa 2003, s. 18.

moralność w zakresie sfery seksualnej utrudnia trzeźwy osąd dotyczący relacji i rozwój osobowy. Może ma rację Osho, który pisze: „Przyszłość będzie mieć całkowicie odmienną wizję seksu. Będzie on bardziej zabawą, radością, przyjaźnią, będzie bardziej grą niż czymś tak poważnym jak w przeszłości. Niszczył życie ludzi, obciążał ich tak bardzo – niepotrzebnie! Stworzył tak wiele zazdrości, zaborczości, dominacji, dręczenia, kłótni, walki, potępienia – bez żadnego powodu”⁴. Natomiast Michel Foucault zwraca uwagę, że relacje seksualne tak długo były kojarzone z grzechem. Czy jest to kwestia wpływu władzy, który dziś przybrał inną formę?⁵

Obecne przemiany i koncepcje praw człowieka, w tym „współczesny standard etyczny”, wskazują na to, że człowiek ma prawo poszukiwania szczęścia, niezależnie od statusu społecznego czy majątkowego, religii, narodowości, rasy czy orientacji seksualnej⁶. Takie prawo podkreśla drugi artykuł *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*: „Każdy może korzystać ze wszystkich praw i wolności ogłoszonych w tej deklaracji, bez jakiegokolwiek względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie czy jakąkolwiek inną sytuację”⁷. Jednostce obdarzonej umiejętnością dokonywania wyborów i rozumnością winno przysługiwać prawo do korzystania z wolności w całokształcie codziennego życia⁸. Przyznanie jednostce swobody decydowania jest bardziej etycznie uzasadnione niż często zbędne ograniczanie jej przez różne instytucje (państwo, religie)⁹. Słusznym ograniczeniem wolności jest wolność i niezbywalna godność drugiej osoby, zwłaszcza w kontekście relacji seksualnej¹⁰. Wydaje się uzasadnione, że relacja seksualna, związki seksualne mają charakter umów wzajemnych, dobrowolnych, wynikających z szczególnych potrzeb i oczekiwań. Należą do nich przede wszystkim: potrzeba prokreacji, pragnienie przyjemności, tęsknota za miłością i intymnością¹¹.

⁴ Osho, *Seks się liczy. Od seksu do nadświadomości*, Warszawa 2016, s. 171.

⁵ M. Foucault, *Historia seksualności*, Warszawa 1995, s. 18. Zob. M. Foucault, *The History of Sexuality*, New York 1978.

⁶ J. Hartman, *Etyka! Poradnik dla grzeszników*, Warszawa 2015, s. 24.

⁷ *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948)* [w:] R. Darowski, *Filozofia człowieka. Zarys problematyki, antologia tekstów*, Kraków 2008, s. 244, art. 2.

⁸ H. Skorowski, *Problematyka praw człowieka*, Warszawa 1999, s. 111.

⁹ G. Grzybek, *Uprawienie do wolności – interpretacja etyczna* [w:] *O prawach człowieka nieco inaczej*, red. R. Moń, A. Kobyliński, Warszawa 2011, s. 175.

¹⁰ *Idem*, *Etos życia. Wychowanie do małżeństwa w założeniach etyki rozwoju*, Rzeszów 2014, s. 68.

¹¹ R.A. Belliotti, *Seks* [w:] *Przewodnik po etyce*, red. P. Singer, red. polski J. Górnicka, Warszawa 2009, s. 367.

W ujęciu etyki chrześcijańskiej, w tym przede wszystkim katolickiej, jest ograniczenie aktywności seksualnej do małżeństwa w celach prokreacyjnych: „Ujmując rzecz w największym skrócie można to stanowisko wyrazić za pomocą formuły, będącej w gruncie rzeczy odwrotnością poglądu hedonistyczno-utyliitarystycznego. Nie chodzi bowiem o to, aby zaprzeczać obecności i doniosłej roli doznań przyjemnościowych w strukturze płciowości lub ją lekceważyć. Decydującym jednak czynnikiem kształtującym właściwą płciowości rzeczywistość i określającym zachodzącą w płciowości hierarchię ważności jej elementów składowych jest prokreatywna celowość. W niej wyraża się najgłębszy sens płciowości. Płciowość bezpośrednio i na pierwszym miejscu skierowana jest ku krzewieniu życia. W porównaniu z prokreatywną celowością przyjemność jest czynnikiem wtórnym i przyporządkowanym jej podstawowemu ukierunkowaniu, które konstytuuje jej właściwą treść i istotę. A ponieważ prokreatywna celowość płciowości ma za przedmiot obiektywną doskonałość życia ludzkiej osoby, przeto odnośnie stanowisko określić można jako stanowisko perfekcjonistyczne, w etycznym, a nie psychologicznym tego słowa znaczeniu”¹². To jednostronne ukierunkowanie aktywności seksualnej na małżeństwo i prokreację potwierdzają sformułowania *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Do katalogu czynów zakazanych są bowiem zaliczone: masturbacja, nierząd, pornografia, czyny homoseksualne, cudzołóstwo, rozwód, poligamia, wolny związek, antykoncepcja, aborcja¹³.

Jeśli nawet np. Kościół katolicki uznaje prawo do przyjemności seksualnej, czy też jest ona w niesprzeczności z etyką chrześcijańską, a wyznacznikami uczyni się wolność i godność osoby, to nie rozwiązuje to problemu różnic. Odmienność wizji wolności i godności, w tym rozróżnienia na wolność osobową – niezbywalną i osobowość podlegającą rozwojowi czy też deprawacji¹⁴, nie daje rozwiązania.

Rozwój współczesnych praw człowieka, choć nie musi być sprzeczności z religią, religiami, to z uwagi na historyczne zaszłości, w tym system patriarchalny – rodzi spory w sferze normatywnej¹⁵. Niezależnie od różnic i sporów koncepcja praw człowieka i ich rozwój są związane

¹² T. Ślipko, *Przedmałżeńska etyka seksualna*, Kraków 2012, s. 195.

¹³ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań–Warszawa 1994, s. 526–540, nr 2331–2400.

¹⁴ G. Grzybek, *Etyka rozwoju a wychowanie*, Rzeszów 2010, s. 44–46.

¹⁵ *Deklaracja Etyki Globalnej (1993)* [w:] F. Compagnoni, *Prawa człowieka. Geneza, historia i zaangażowanie chrześcijańskie*, Kraków 2000, s. 343–363; M.A. Peeters, *Nowa etyka w dobie globalizacji, wyzwania dla Kościoła*, Warszawa 2009, s. 9–15; G. Kuby, *Globálna sexuálna revolúcia. Strata slobody v mene Slobody*, Bratislava 2013, s. 24–34.

z procesem globalizacji¹⁶. Tym, co należy i można zrobić, jest ukazanie możliwości oceny indywidualnej, ważnej dla jednostki, bez próby rozstrzygnięcia normatywnych różnic wynikających z wizji praw człowieka, ocen etycznych i moralności społecznej oraz religijnej. Igor Primoratz wyróżnił cztery uzasadnienia aktywności seksualnej: seks ukierunkowany na prokreację, seks powiązany z miłością, seks jako narzędzie komunikacji międzysobowej oraz seks sam w sobie, to znaczy ukierunkowany na przyjemność¹⁷.

Każde fundamentalistycznie pojęte uzasadnienie będzie zawierało wadliwość, niemniej uzasadnienia nie muszą się wykluczać. Bardziej kłopotliwe jest zastosowanie owych uzasadnień. Niebezpieczną koncepcją jest deprecjonowanie aktywności seksualnej z uwagi na rozpad więzi rodzinnych, gdy seks stanie się łatwo dostępny i będzie oderwany od zadań prokreacyjnych¹⁸. Także przekonanie, że miłość erotyczną, w tym zmysłową, należy ukierunkować na rozwój cnoty, trzeba uznać za chybioną, ponieważ przeżywa się ją bardziej jak przeznaczenie niż decyzję¹⁹. Seks jako język komunikacji dostarcza także wielu trudności, biorąc pod uwagę napięcia między miłością a pożądaniem²⁰ czy różnymi aspektami erotyzmu, które wymienił choćby Geroges Bataille (erotyzm ciała, serca, *sacrum*)²¹.

Jeśli sferę seksualną i erotyczną wykorzystuje się do innych celów, i ma to wymiar społeczny, to wydaje się, że ujęcie seksu jako języka komunikacji rodzi także trudności co do sposobu uzasadnienia. Ciekawa w tym zakresie jest „teoria ekonomii seksualnej”. Ukazuje ona relacje między mężczyzną a kobietą w kategoriach wymiany rynkowej. Zakłada się, że „sprzedającymi” seks są przede wszystkim kobiety, zaś „kupującymi” mężczyźni. Wynika to ponoć z mniejszego pożądania seksualnego kobiet. Istota problemu polega na tym, że inne kobiety negatywnie odnoszą się do kobiet, które ułatwiają dostęp do swojej seksualności i tym samym obniżają „wartość wymienną seksu” na inne dobra, takie jak: pieniądze, miłość, szacunek, uwaga, korzyści materialne, lepsze możliwości awansu²². Osobnym problemem jest także wykorzystywanie „mi-

¹⁶ M. Freeman, *Prawa człowieka*, Warszawa 2007, s. 190–191.

¹⁷ I. Primoratz, *Filozofia seksu*, Warszawa 2012, s. 63.

¹⁸ R. Buttiglione, *Etyka w kryzysie*, Biblioteka „Ethosu” 3, red. T. Styczeń, Lublin 1994, s. 71–90.

¹⁹ R. Scruton, *Pożądanie. Filozofia moralna życia erotycznego*, Kraków 2009, s. 275.

²⁰ Z. Bauman, *Razem osobno*, Kraków 2003, s. 11–31.

²¹ G. Bataille, *Erotyzm*, Gdańsk 2019, s. 19.

²² K.R. Ghodsee, *Kobiety, socjalizm i dobry seks. Argumenty na rzecz niezależności ekonomicznej*, Katowice 2020, s. 150–158.

łości” do kontroli i wykorzystania seksualnego kobiet²³. Przyjmując jednak, że uznanie dla przyjemności seksualnej wynika z doświadczania szczęścia, to w poszukiwaniu rozwiązania zostaną wykorzystane koncepcje teorii „etyki rozwoju”²⁴ dotyczące etycznego erotyzmu, estetyki seksualności oraz samowychowania erotycznego.

Samowychowanie erotyczne, satysfakcja seksualna a zadowolenie erotyczne

Na początek rozważań w tym punkcie należy zwrócić uwagę, że pożądanie seksualne, które znajduje swoje dopełnienie w doświadczeniu erotycznym, dotyczy erotyzmu obecnego w sferze cielesnej i duchowej osoby, gdzie łącznikiem są emocje; ma ono ponadto charakter ujednostkowiony i ukierunkowany na drugą osobę godną pożądania²⁵. Takie przeżywanie może prowadzić do doświadczania przyjemności seksualnej.

Trzeba także zauważyć, że „przyjemność i pożądanie (chcenie) oraz żądzę przyjemności należy odnosić do miłości erotycznej. Być może miłość erotyczną warunkują: przyjemność, chcenie rozumiane jako pragnienie posiadania przedmiotu miłości oraz żądza przyjemności ujawniająca się wobec danego podmiotu lub innych pociągających swą atrakcyjnością (doświadczenie estetyczne)”²⁶. Ponadto „miłość erotyczna w założeniach etyki rozwoju posiada bezpośrednie odniesienie do miłości jako wartości” i stanowi obraz „pragnienia posiadania przedmiotu pożądania, które w sposób szczególnie jest realizowane w międzyosobowej relacji oblubieńczej”²⁷. Jeśli przyjemność seksualna ma charakter szczęściarodny, to należy ją odnieść do szczęścia. W etyce rozwoju szczęście zostało określone jako wartość, która polega na uporządkowaniu „swoich pragnień, relacji wobec innych ludzi oraz otoczenia, aby można było cieszyć się w sposób możliwie niezmacony z poznawania świata, z kontaktów z innymi osobami oraz z realizacji własnych życiowych celów i osiągniętych sukcesów”²⁸. Zatem satysfakcja sek-

²³ E. Illouz, *Dlaczego miłość rani. Studium socjologiczne*, Warszawa 2016, s. 7–31.

²⁴ *Etyka rozwoju to „teoria ukazująca normatywny wymiar rozwoju człowieka, w którym podstawowymi założeniami są tezy o moralnym bytowaniu człowieka i osobowości etycznej”*. G. Grzybek, *Etyka rozwoju...*, s. 12.

²⁵ G. Grzybek, S. Siwek, *Etos w cieniu eros. Samowychowanie erotyczne a zadowolenie. Ethos in the shadow of eros. Erotic self-upbringing and satisfaction*, Lwów–Rzeszów 2022, s. 91.

²⁶ G. Grzybek, *Etos i eros. Etyka rozwoju wobec seksualności a samowychowanie*, Rzeszów 2020, s. 64.

²⁷ *Ibidem*, s. 81–82.

²⁸ *Idem, Etyka rozwoju...*, s. 44.

sualna winna być powiązana z innymi celami życiowymi. Należy zaznaczyć: „W poszukiwaniu doświadczenia własnego szczęścia podmiot moralny musi sam zintegrować dążenie do zadowolenia erotycznego z etosem erotycznym, a ten z etosem życiowym. W tych dążeniach musi się kierować autonomicznością swojego wyboru oraz ukształtowaną postawą rozsądkową”²⁹.

Koncepcja autonomicznego wyboru w sferze seksualnej jest związana w etyce rozwoju z estetyką seksualności, której istota polega na zintegrowaniu etosu erotycznego z etosem życiowym, nie zaś na poddaniu się moralności społecznej. W tym konieczna jest własna refleksja etyczna kształtująca sztukę życia, gdzie umiar, stosowność czy odpowiednia ilość działań seksualnych jest decyzją podmiotu moralnego. Mądrość domaga się bowiem, z jednej strony, przemyślenia, z drugiej, odpowiedniego wyboru wynikającego z tego przemyślenia³⁰.

W tym miejscu należy się odwołać do koncepcji etycznego erotyzmu polegającego na rozwoju zdolności poznawczych i wolitywnych w zakresie sfery erotycznej. Moralny wymiar oddziałuje poprzez normy, czyli nakazy, zakazy, przykazania. Etyczny erotyzm opiera się na wartościach, takich jak wolność, mądrość, miłość, szczęście, godność osoby. Erotyzm można uznać za jakość, która może być dobrze lub źle spożytkowana. Jej wartościujący lub dezintegrujący charakter zależy od odniesienia do wartości, nie zaś norm. „Mądrość uzasadnia wybór, wolność tworzy przestrzeń wyboru, natomiast miłość stanowi przedmiot erotyzmu, szczęście potwierdza jego jakość, godność osoby, jej integrację”³¹.

Idea etycznego erotyzmu, estetyka seksualności stanowią właściwą podstawę do kształtowania etycznego wymiaru satysfakcji seksualnej³². Trzeba zatem rozwijać, wychowywać czy raczej samowychować sferę seksualną, by w zgodzie z własnym etosem życiowym pozwalała na doświadczenie szczęścia i prowadziła do rozwoju. Uwzględniając antropologiczny wymiar przeżywanego erotyzmu, cele życiowe osoby, przemiany społeczne i współczesny demokratyczny model życia³³, właściwe wychowanie seksualne musi uwzględnić to, że erotyzm jest doświadczany w sferze cielesnej oraz duchowej osoby. Emocje stanowią szczególne połączenie sfery cielesnej i duchowej. Dzięki temu doświadczenie erotyczne jest ukierunkowane na drugą osobę, która przedstawia się jako

²⁹ *Idem, Etos i eros...*, s. 182.

³⁰ *Ibidem*, s. 167.

³¹ *Ibidem*, s. 42.

³² G. Grzybek, S. Siwek, *op.cit.*, s. 107.

³³ Š. Oreško, *Etiká sexuálneho života [w:] Metodika inovácie etickej výchovy (pre stredné školy)*, red. V. Bilasová, Prešov 2019, s. 192–198.

godna pożądania. Nie można powiedzieć, że ukierunkowanie doświadczenia erotycznego na drugą osobę oznacza, że relacja seksualno-pożądawcza zawiera się w relacji do jednej osoby i opiera się tylko na wzajemnym pożądaniu dwóch osób. Biorąc pod uwagę, że relacja seksualno-pożądawcza stanowi wyraz popędu seksualnego – realizacji potrzeby seksualnej i może wiązać się z zachowaniem zdrowia, to normatywna ocena działania winna wynikać z estetyki seksualności³⁴.

Kluczowe dla tego punktu jest uzasadnienie przyjemności seksualnej w odniesieniu do obszaru wychowania. W koncepcji etyki rozwoju ten aspekt został ujęty jako „samowychowanie erotyczne”. Polega ono „na znajomości siebie, specyfiki relacji płciowych, natury erotyzmu i możliwości rozwoju osobowości etycznej. Możliwość pogodzenia tych elementów wymaga estetyki egzystencji, która wyraża się w wytworzeniu swojego sposobu bycia. Spożytkowanie zdolności poznawczych i woli tywnych w samowychowaniu erotycznym powinno prowadzić do doświadczenia szczęścia oraz umiejętności przeżywania go z partnerem. Należy też wskazać, że o ile seksualność wyraża się w społecznym formatowaniu i nieuchronnie wiąże się z określoną socjalizacją seksualną, to erotyzm uwalnia się w doświadczeniu podmiotowym, które prowadzi do subiektywizacji «afrodyzji». Samowychowanie erotyczne nie może być zastąpione przez socjalizację seksualną (może to spowodować życie «nieswoim» erotyzmem) ani przez edukację seksualną (nie rozwiązuje kwestii estetyki egzystencji, dostarcza jedynie określonej wiedzy)”³⁵.

Zakończenie

Wydaje się, że w przyjęciu prawa do satysfakcji seksualnej od strony etycznej winno opierać się ono na prawie do wolności i szczęścia, przy założeniu wzajemnej zgody partnerów oraz poszanowaniu godności. Natomiast odnosząc prawo do satysfakcji seksualnej do praktyki wychowawczej, to zasady pozwalające na autonomiczność podmiotu działania mogą zostać oparte na idei etycznego erotyzmu, estetyki seksualności oraz samowychowania erotycznego. Idea samowychowania erotycznego wprowadza zuniwersalizowane (niezależne podejście) względem przeciwstawnych koncepcji wychowania seksualnego opartego na moralistyce i edukacji seksualnej dostarczającej wiedzy bardziej instrumentalnej³⁶.

³⁴ G. Grzybek, S. Siwek, *op.cit.*, s. 153–154.

³⁵ G. Grzybek, *Etos i eros...*, s. 195–196.

³⁶ G. Grzybek, S. Siwek, *op.cit.*, s. 133–176.

Bibliografia

- Bataille G., *Erotyzm*, Gdańsk 2019.
- Bauman Z., *Razem osobno*, Kraków 2003.
- Belliotti R.A., *Seks* [w:] *Przewodnik po etyce*, red. P. Singer, red. polski J. Górnicka, Warszawa 2009.
- Buttiglione R., *Etyka w kryzysie*, Biblioteka „Ethosu” 3, red. T. Styczeń, Lublin 1994.
- Deklaracja Etyki Globalnej (1993)* [w:] F. Compagnoni, *Prawa człowieka. Geneza, historia i zaangażowanie chrześcijańskie*, Kraków 2000.
- Deklaracja Praw Seksualnych Człowieka (2014)* [w:] *Seksuologia*, red. M. Lew-Starowicz, Z. Lew-Starowicz, V. Skrzypulec-Plinta, Warszawa 2017.
- Foucault M., *Historia seksualności*, Warszawa 1995.
- Foucault M., *The History of Sexuality*, New York 1978.
- Freeman M., *Prawa człowieka*, Warszawa 2007.
- Ghodsee K.R., *Kobiety, socjalizm i dobry seks. Argumenty na rzecz niezależności ekonomicznej*, Katowice 2020.
- Grzybek G., *Etos i eros. Etyka rozwoju wobec seksualności a samowychowanie*, Rzeszów 2020.
- Grzybek G., *Etos życia. Wychowanie do małżeństwa w założeniach etyki rozwoju*, Rzeszów 2014.
- Grzybek G., *Etyka rozwoju a wychowanie*, Rzeszów 2010.
- Grzybek G., *Uprawienie do wolności – interpretacja etyczna* [w:] *O prawach człowieka nieco inaczej*, red. R. Moń, A. Kobyliński, Warszawa 2011.
- Grzybek G., Siwek S., *Etos w cieniu erosa. Samowychowanie erotyczne a zadowolenie. Ethos in the shadow of eros. Erotic self-upbringing and satisfaction*, Lwów–Rzeszów 2022.
- Hartman J., *Etyka! Poradnik dla grzeszników*, Warszawa 2015.
- Illouz E., *Dlaczego miłość rani. Studium socjologiczne*, Warszawa 2016.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań–Warszawa 1994.
- Kuby G., *Globálna sexuálna revolúcia. Strata slobody v mene Slobody*, Bratislava 2013.
- Oreško Š., *Etiká sexuálneho života* [w:] *Metodika inovácie etickej výchovy (pre stredné školy)*, red. V. Bilasová, Prešov 2019.
- Osho, *Seks się liczy. Od seksu do nadświadomości*, Warszawa 2016.
- Peeters M.A., *Nowa etyka w dobie globalizacji, wyzwania dla Kościoła*, Warszawa 2009.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948)* [w:] R. Darowski, *Filozofia człowieka. Zarys problematyki, antologia tekstów*, Kraków 2008.
- Powszechna Deklaracja Praw Seksualnych (1999)* [w:] *Seksuologia*, red. M. Lew-Starowicz, Z. Lew-Starowicz, V. Skrzypulec-Plinta, Warszawa 2017.
- Primoratz I., *Filozofia seksu*, Warszawa 2012.
- Scruton R., *Pożądanie. Filozofia moralna życia erotycznego*, Kraków 2009.
- Singer P., *Etyka praktyczna*, Warszawa 2003.
- Skorowski H., *Problematyka praw człowieka*, Warszawa 1999.
- Ślipko T., *Przedmałżeńska etyka seksualna*, Kraków 2012.

**Ethical and educational dimensions of the right
to sexual satisfaction****Abstract**

The literature on the issue of the right to sexual pleasure, or sexuality itself, is characterized by a focused approach that is, on the one hand, oppressive and, on the other, affirmative. Purpose: The aim of the article is to indicate, based on ethical reflection, including reference to human rights, principles that could have a universal (independent) dimension for the educational approach of the law to sexual satisfaction. Thesis: An independent dimension of the law's educational approach to sexual satisfaction can be provided by elements relating to the sexual sphere of the "ethics of development" theory, such as: ethical eroticism, aesthetics of sexuality, erotic self-education. Method: To illustrate the social and educational reality, the theory of "development ethics" was used, which uses, among others, the normative-constructive method. Conclusions: The assumptions contained in the idea of ethical eroticism, aesthetics of sexuality and erotic self-education provide the basis for independent shaping of self-education and the law of sexual satisfaction. Implications for theory and practice: The idea of erotic self-education largely alleviates the tension between different concepts of sex education and sex education. Originality and value: The originality and value of the text is based on the use of the ideas of ethical eroticism, aesthetics of sexuality and erotic self-education to indicate the principles for educational practice regarding the law of sexual satisfaction.

Keywords: the right to sexual satisfaction, ethical eroticism, erotic self-education